

NAUKI HUMANISTYCZNE

Mariusz WIATR*

PRACE PROMOCYJNE

Artykuł rozpoczyna cykl kilku publikacji poświęconych praktycznej wiedzy przydatnej podczas realizacji prac promocyjnych. Prace takie przygotowuje się w celu uzyskania uprawnień zawodowych (prace licencjackie, inżynierskie i magisterskie), bądź też uzyskania stopni naukowych (doktora i doktora habilitowanego).

Praca magisterska, a tym bardziej licencjacka, to zadanie, przy rozwiązywaniu którego dyplomant ma się wykazać zasobem osiągniętych w czasie studiów wiadomości, czytaniem fachowym, inwencją i dociekliwością w rozwiązywaniu problemu. Jest to w zasadzie wypełnienie własną inwencją ram zakreślonych przez promotora.

W pracy doktorskiej umiejętność postawienia problemu, dobór materiału badawczego i wybór właściwej metody opracowania należy do najważniejszych poczynąń doktoranta. Doktorant nie musi wnieść wiele nowego do nauki, powinien natomiast wykazać się umiejętnością właściwego sformułowania problemu badawczego i doboru metod umożliwiających jego rozwiązanie. O rozprawie habilitacyjnej możemy mówić tylko wówczas, gdy wnosi ona twórczy wkład do nauki.

Słowa kluczowe: prace dyplomowe, dysertacje naukowe, stopnie i tytuły naukowe

WSTĘP

Celem zamierzonego cyklu artykułów jest wyjście naprzeciw potrzebom tych pracowników WSOWL, którzy zamierzają podnieść swe kwalifikacje. Stąd też wspólną myślą przewodnią kilku artykułów będzie dążenie do wypełnienia istotnej luki informacyjnej w zakresie realizacji prac promocyjnych. Nie zamierzam tu przedstawiać naukowych wywodów odnoszących się do metodologii, lecz raczej podzielić się uwagami, niezbędnym, uporządkowanym zasobem wiedzy praktycznej przydatnej podczas realizacji prac naukowych. W artykułach cyklu przekażę zainteresowanym głównie moje

* płk prof. dr hab. Mariusz WIATR – Prorektor Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych

własne poglądy, wynikające z osobistych doświadczeń w pracy twórczej, współpracy z doktorantami i habilitantami oraz recenzowania prac dysercyjnych. Tak więc siłą rzeczy pojawić się mogą różnice poglądów w odniesieniu do prezentowanych wskazówek. Mam jednak nadzieję, że nie obniżą one istotnie praktycznej wartości prezentowanych treści.

Nauka jest pojęciem wieloznacznym, trudnym do zdefiniowania, chociażby dlatego, że ciągle się zmienia. To, co obecnie uznajemy za wiedzę naukową, w przyszłości może okazać się nienaukowe. Stąd też bez wdawania się w rozważania o podstawowych desygnatach pojęcia „nauka” dla potrzeb tego cyklu opracowań terminu tego używać będę na oznaczenie całokształtu wiedzy osiągananej za pomocą podejścia naukowego (metody naukowej).

1. PODZIAŁ PRAC NAUKOWYCH

Istotnym elementem działalności naukowej jest prezentacja jej wyników. Nawet największe odkrycia nie będą miały znaczenia, jeżeli nie zostaną prawidłowo rozpowszechnione. Mamy tu do czynienia ze społeczną rolą nauki, a więc przekazywaniem wyników badań naukowych innym, by mogły one być wykorzystane do dalszych badań lub zastosowane praktycznie¹. Nie wystarczy dokonać czegoś dobrego, wielkiego w nauce, trzeba to jeszcze dobrze przekazać poprzez właściwą publikację. Elementarne wymogi komunikatywności wymagają przy tym, aby publikacja stanowiła odpowiedź na następujący ciąg pytań: co zostało zrobione? dlaczego to zostało podjęte? jak to zostało zrobione? jakie z tego płyną wnioski?²

Publikacje, ze względu na ich charakter, dzieli się na prace naukowe i popularnonaukowe. O ile prace popularnonaukowe spełniają przede wszystkim rolę informacyjną i nie muszą zawierać cech twórczych, przedstawiają one osiągnięte wyniki naukowe w formie popularnej, zrozumiałej dla każdego czytelnika, o tyle celem podejmującego trud przygotowania prac naukowych jest dążenie do wykrywania zasad, reguł i praw rządzących rzeczywistością na zasadach naukowych³. Należy przy tym pamiętać, że pisanie pracy naukowej to proces twórczy, zmierzający do weryfikacji logicznej wyników badań, a dobre piarstwo naukowe powinno liczyć się z możliwościami recepcji pracy przez potencjalnych odbiorców. Sposób przekazywania informacji stwarza szansę na ich jednoznaczne zrozumienie⁴.

Prace naukowe można klasyfikować według różnych kryteriów. Z uwagi na ich podstawowy charakter A. Chodubski dzieli je na prace promocyjne i prace dydaktyczne. Wyróżnia także prace stricte poznawcze, ekspertyzy oraz prace wdrożeniowe studentów⁵. C. Cempel wyróżnia cztery odmiany prac naukowych: podstawowe (pierwotne, zasadnicze), przeglądowe, konferencyjne oraz informacyjne (popularyzatorskie)⁶. Na-

¹ B. Wojciechowski, *Pisarstwo naukowe. Ocena prac naukowych* [w:] *Praca promotora z doktorantem. Materiały konwersatorium*, Krynica 1997, s. 75.

² Tamże, s. 75.

³ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 1996, s. 98.

⁴ B. Wojciechowski, *Pisarstwo naukowe...*, op. cit., s. 75.

⁵ A. Chodubski, *Wstęp do badań...*, op. cit., s. 98-108.

⁶ C. Cempel, *Jak pisać i publikować pracę naukową*, Poznań 1988, s. 2, za: R. Kolman, *Zdobywanie wiedzy. Poradnik podnoszenia kwalifikacji (magisteria, doktoraty, habilitacje)*, Bydgoszcz-Gdańsk 2004, s. 227-228.

tomiasz W. Pytkowski dzieli prace naukowe na: dzieła naukowe, rozprawy naukowe, doniesienia (komunikaty) naukowe, artykuły naukowo-wdrożeniowe, artykuły popularnonaukowe oraz artykuły informacyjne⁷. Z uwagi na główny zamysł cyklu w dalszych rozważaniach skoncentruję się na pracach promocyjnych, czy też rozprawach naukowych, a zainteresowanych systematyką prac naukowych odsyłam do podanych źródeł.

Prace promocyjne są podstawą klasyfikowania ich autorów przy uzyskiwaniu stopni naukowych. Zasadniczym celem pracy promocyjnej jest zaprezentowanie poziomu naukowego pozwalającego na przyznanie odpowiedniego stopnia naukowego. W Polsce wyróżnia się obecnie: prace dyplomowe pierwszego (licencjackie i inżynierskie) i drugiego stopnia (magisterskie), prace doktorskie i prace habilitacyjne⁸. Zadaniem pracy promocyjnej jest nie tylko uzyskanie i zaprezentowanie wyników, lecz także umożliwienie prześledzenia i zweryfikowania poprawności sposobu gromadzenia materiałów oraz stosownych metod i interpretacji wyników, stąd też wymaga się od niej dokładnej dokumentacji⁹.

Przypatrując się działalności ludzi nauki, można zauważyć, że ewolucja zakresu ich wiedzy, poglądów, metod pracy, skali trudności podejmowanych zadań badawczych, a także sposobów wypowiedzania się o wykonanych zadaniach, związana jest ze stopniami naukowymi, jakie uzyskują oni po spełnieniu pewnych warunków formalnych¹⁰. W pewnym uproszczeniu można przyjąć, że celem procesów rozwojowych, jakim podlegają naukowcy, jest ukształtowanie osobowości samodzielnego badacza, stąd każdy kolejny stopień naukowy od magistra do doktora habilitowanego jest synonimem opanowania coraz szerszego zakresu samodzielności badawczej.

2. PRACE DYPLOMOWE

Prace dyplomowe, czyli prace licencjackie, inżynierskie i magisterskie dają uprawnienia zawodowe. Nie zapewniają tego inne prace promocyjne. Zadaniem przygotowującego pracę dyplomową jest wykazanie umiejętności stosowania metod badawczych oraz naukowego ujmowania wykładu. Pracę magisterską (a tym bardziej licencjacką), jak zauważa W. Pytkowski, „...można traktować jako zadanie, przy rozwiązywaniu którego magistrant ma się wykazać zasobem osiągniętych w czasie studiów wiadomości, odczytaniem fachowym, inwencją i dociekliwością w rozwiązywaniu”¹¹. Praca magisterska to w zasadzie wypełnienie własną inwencją ram określonych przez promotora. Ma ona być potwierdzeniem zdolności do właściwego formułowania problemów, poprawności toku wywodów, umiejętności gromadzenia materiałów (spostrzeżeń, obserwacji), właściwego stosowania metod badawczych i interpretowania uzyskanych wyników oraz doboru literatury i jej retrospektywnego i krytycznego przeglądu. Niemniej jednak wartość pracy magisterskiej jest tym większa, im bardziej jej treść opiera się na własnych badaniach magistranta.

⁷ W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Warszawa 1981, s. 294-296.

⁸ Pomijam tu aktualną dyskusję nad zniesieniem czy też zachowaniem rozprawy habilitacyjnej w rozwoju naukowca.

⁹ A. Chodubski, *Wstęp do badań...*, op. cit., s. 98.

¹⁰ W. Leszek, *Doktorat jako etap w rozwoju pracownika naukowego* [w:] *Praca promotora z doktorantem...*, op. cit., s. 9.

¹¹ W. Pytkowski, *Organizacja badań...*, op. cit., s. 275-276.

Studenci studiów drugiego stopnia posiadają stosowne przygotowanie i określony zasób wiedzy. Dotyczy to także przygotowania metodologicznego. Wraz z przyrostem wiedzy pojawiają się też szczególne zainteresowania określoną problematyką. To bardzo korzystna sytuacja, bowiem zgłębiona wiedza może być poszerzana i spożytkowana przy wyborze problemu i zaprojektowaniu pracy magisterskiej.

Promotorzy prac magisterskich podają zakresy problemowe stanowiące ofertę i informację dla studentów. Jeżeli oferta ta koresponduje z zainteresowaniami studentów, mogą oni zapisywać się na seminarium magisterskie do wybranego promotora. Należy jednoznacznie podkreślić, że studenci otrzymują ofertę problemową, a tematy powinni formułować samodzielnie.

Formułowanie tematu¹² to przedsięwzięcie trudne. Jego brzmienie powinno odzwierciedlać istotę pracy. Wymagana jest przy tym rozważa połączona z konsultacjami i doradztwem promotora. Można się przy tym zapoznać z tematami obronionych już prac z interesującego magistranta zakresu problemowego. Nie należy przy tym ulegać pokusie zapożyczania rozwiązań innych autorów, może to być bowiem uznane za plagiat. Promotor i recenzent są zorientowani w problematyce opublikowanych już prac w swojej specjalności. Zapoznanie z aktualnym stanem wiedzy w interesującym nas zakresie problemowym pozwoli określić sytuację problemową.

W literaturze metodologicznej istnieje podział na prace o charakterze teoretycznym i empirycznym. Podział ten można wyprowadzić z podziału nauk na teoretyczne (podstawowe) – wyjaśniające stan rzeczy i na stosowane (praktyczne) – projektujące pożądany stan rzeczy. Podział ten przestaje być aktualny. Obecnie należałoby mówić o badaniach na rzecz rozwoju nauki oraz o badaniach na rzecz rozwoju społeczeństwa i gospodarki. W odniesieniu do prac magisterskich warto zauważyć, że prace te raczej nie mogą być czysto teoretyczne lub empiryczne. Nie można bowiem, zwłaszcza w naukach o zarządzaniu, w naukach wojskowych czy w naukach o bezpieczeństwie, wyraźnie oddzielić teorii od praktyki. Stąd też prace magisterskie stanowią najczęściej połączenie teorii z empirią, a rozwiązania teoretyczne powinny być sprawdzone w praktyce i przyczyniać się do podwyższenia sprawności działania.

Istotne znaczenie ma racjonalne określenie ram pracy, które wynikają z jej tematu i przedmiotu badań. Należy raczej zawężyć ramy pracy, ponieważ wpływa to przeobrażenie na podwyższenie jej jakości. W pracy nie należy przedstawiać wszystkiego, co się wie na dany temat, lecz tylko to, co jest istotne dla rozwiązania problemu. Tak więc z różnych elementów należy zbudować pewną całość, włączając wszystkie potrzebne i odrzucając wszystkie zbędne elementy. W tym zbiorze elementów koniecznych niezbędny jest określony porządek i system zależności między nimi¹³.

W pracach spotykamy różne układy procedury badawczej. W znacznym stopniu zależy to od stylu pracy i preferencji promotora. Jednym z poprawnych wariantów może być następujący układ:

- przedmiot badań;
- problemy badawcze (główny i szczegółowe);

¹² Dalsze wskazówki w znacznym stopniu dotyczą także pozostałych prac promocyjnych.

¹³ A. Chodubski, *Wstęp do badań...*, op. cit., s. 100.

- cele pracy – teoretyczny (poznawczy) i pragmatyczny (użyteczny);
- hipotezy (główna i szczegółowe);
- metody, techniki i narzędzia badawcze;
- teren (obszar) badań, populacja i ograniczenia.

Przedstawiony układ procedury badawczej jest jednym z wielu stosowanych w pracach promocyjnych. Czasami, po przedmiocie badań określa się cele, co także jest podejściem poprawnym.

3. ROZPRAWY DYSERTACYJNE

Publikacje naukowe powstają w wyniku działań naukowych, czyli obiektywnego poznawania rzeczywistości zgodnie z istniejącymi możliwościami badawczymi. Publikacje naukowe stanowiące podstawę do nadania stopnia naukowego doktora (rozprawa doktorska) lub doktora habilitowanego (rozprawa habilitacyjna) nazywa się ogólnie dysertacjami.

Praca doktorska ma na celu rozwiązanie problemu, który stawia życie – nauka lub praktyka – i należy go rozwiązać szczegółowo rozważonymi metodami. O ile jednak w przypadku pracy magisterskiej to profesor wyznacza problem, rozplanowuje pracę i podaje metody badania, o tyle w pracy doktorskiej umiejętność postawienia problemu, dobór materiału badawczego i wybór właściwej metody opracowania należy do najważniejszych poczynań doktoranta. Jednocześnie są to najważniejsze podstawy kwalifikujące pracę doktorską, stanowią one istotę jej samodzielności¹⁴. To autor – zgodnie ze swoimi zainteresowaniami – ustala dla siebie problem i wybiera odpowiednie metody. Stanowi to jednocześnie wykazanie orientacji odnośnie problematyki danej dyscypliny i doboru metod. Celem pracy doktorskiej jest przygotowanie do samodzielnego rozwiązywania problemów, odpowiednio do przyszłego profilu doktora jako pracownika naukowego albo jako kierującego prowadzeniem ocen i analiz w życiu praktycznym¹⁵.

Jak zauważa przywoływany już W. Pytkowski, z punktu widzenia teorii wiedzy, praca doktorska ma prawo nie wnieść nic nowego do świata nauki (aczkolwiek byłoby to bardzo pożądane), ani pod względem problematyki, ani pod względem metod¹⁶. Ponieważ poglądy te są ogólnie podzielane, doktoratowi przypisuje się przede wszystkim znaczenie „warsztatowe”. Ponieważ zasadniczym celem doktoratu jest rozwój intelektualny, ani temat, ani wypracowane wnioski nie muszą stanowić rewelacji naukowej. Realizując pracę doktorską, doktorant powinien opanować metodologię badań naukowych i umiejętność jej praktycznego wykorzystania, czyli właściwie sformułować problem badawczy i dobrać metody umożliwiające jego rozwiązanie. Wprawdzie doktorant samodzielnie decyduje o metodach pracy, nie mniej jednak ma prawo i jednocześnie obowiązek korzystać z rad promotora.

Z realizacją rozprawy doktorskiej związane są dwie funkcje – retrospektywna i prognostyczna¹⁷. Retrospektywna funkcja doktoratu wynika z tego, że stopień nauko-

¹⁴ W. Pytkowski, *Organizacja badań ...*, op. cit., s. 275.

¹⁵ A. Chodubski, *Wstęp do badań...*, op. cit., s. 100.

¹⁶ W. Pytkowski, *Organizacja badań...*, op. cit., s. 276.

¹⁷ W. Leszek, *Doktorat jako etap ...*, op. cit., s. 10.

wy doktora nadaje się za potwierdzony autorytetem recenzentów dorobek świadczący o spełnieniu przez doktoranta wymagań wynikających z umiejscowienia doktoratu w procesie rozwojowym pracownika naukowego. Sama więc rozprawa, a także inne wymagania proceduralne (odpowiednie egzaminy i przebieg publicznej obrony) powinny wykazać opanowanie przez doktoranta elementów samodzielności badawczej. Można przyjąć, że jest to swoiste podsumowanie procesu kształcenia i samokształcenia doktoranta. W. Leszek ryzykuje nawet (chyba zasadnie) twierdzenie, że stopień naukowy doktora nadaje się w mniejszym stopniu za samą rozprawę, a w większym za to, co ją poprzedza, czyli za to, czego doktorant zdołał się nauczyć i co zademonstrował podczas wypełniania procedury doktoryzowania¹⁸.

Z kolei prognostyczna funkcja doktoratu polega na właściwym przygotowaniu metodologicznym do samodzielnej pracy naukowej oraz na wytyczeniu kierunków dalszej pracy naukowej doktoranta. Doktorat nie może być traktowany jako ostateczny cel działalności naukowej, ale jako etap przygotowawczy do uzyskania wszystkich intelektualnych i formalnych uprawnień, jakie niesie ze sobą kariera naukowa. Trzeba także pamiętać, że doktorat jest etapem kształtowania u kandydata właściwej postawy etycznej w odniesieniu do przedmiotu badań, celów społecznych procesu badawczego, środowiska naukowego, czy wreszcie własności intelektualnej.

Doktorat stanowi istotną pozycję w procesie kształtowania osobowości samodzielnego pracownika naukowego. W ślad za W. Leszkiem¹⁹ można przyjąć, że kandydat jest przygotowany do samodzielnej pracy naukowej wówczas, gdy:

- posiada wiedzę o dyscyplinie naukowej umożliwiającą ocenę i wybór problemu badawczego;
- umie rozłożyć problem badawczy na zadania (problemy) szczegółowe i określić kolejność ich realizacji;
- potrafi dobrać metody badawcze zapewniające rozwiązanie problemu głównego i wynikających z nich problemów szczegółowych;
- potrafi konsekwentnie i skrupulatnie przeprowadzić badania zgodnie z przyjętą metodą;
- umie opracować wyniki badań, czyli doprowadzić je do postaci umożliwiającej ich interpretację;
- umie zinterpretować uzyskane wyniki, czyli określić ich związek z ogólnym kontekstem problemu, pracami naukowymi, teoriami odnoszącymi się do przedmiotu badań oraz wynikami badań innych naukowców;
- umie przekazać zdobytą wiedzę w formie pisemnej oraz ustnej;
- potrafi rzeczowo i kulturalnie bronić swoich poglądów, a także – co nie mniej istotne – uznać wartość krytyki, jakiej poddawane są jego poglądy.

Podsumowując rozważania odnoszące się do doktoratu, można stwierdzić, że realizacja rozprawy doktorskiej jest etapem w rozwoju kwalifikacji pracownika naukowego, którego zadaniem jest przygotowanie go do pełnej samodzielności naukowej. Jest to etap pośredni między ukończeniem studiów a habilitacją. Ten etap powinien wykazać

¹⁸ Tamże, s. 10.

¹⁹ Tamże, s. 9.

wzrost poziomu intelektualnego i zakresu wiedzy, rozszerzenie umiejętności nie tylko przekazywania, lecz przede wszystkim tworzenia wiedzy (to podstawowy wyróżnik nauczyciela akademickiego) oraz znajomości środowiska naukowego i obowiązujących w nich norm etycznych oraz form współżycia. Doktorat to w istocie zadanie edukacyjne przygotowujące doktoranta do samodzielnego podejmowania i rozwiązywania problemów badawczych. Polega ono na umożliwieniu kandydatowi wszechstronnego, praktycznego opanowania metod i technik pracy badawczej. Dobrze byłoby przy tym, aby umożliwiał wejście w wystarczająco szeroki i złożony problem naukowy, możliwy do kontynuowania co najmniej do habilitacji²⁰.

Według R. Kolmana²¹ **praca habilitacyjna** zdecydowanie różni się od pracy doktorskiej. O ile bowiem doktorat – w końcowym efekcie – wprowadza początkującego naukowca w obszar samodzielnej działalności naukowej, o tyle habilitacja potwierdza uzyskanie pełnej samodzielności w działalności naukowej. Każdy doktor uzyskuje ograniczone uprawnienia do rozwijania wiedzy w uprawianej dyscyplinie. Tym samym ma możliwość podniesienia swych kwalifikacji, ale nie każdy tę szansę wykorzystuje. Kandydata do stopnia naukowego doktora habilitowanego traktuje się już jako samodzielnego pracownika nauki, lecz o uprawnieniach ograniczonych. Pełne uprawnienia uzyskuje on po formalnym nadaniu stopnia naukowego. Analizując treść tabeli 1, można dostrzec zdecydowaną przewagę znaczeniową, a tym samym rangę habilitacji w porównaniu z doktoratem. Zarówno wymagania dotyczące stopni naukowych, jak i związane z nimi uprawnienia różnią się od siebie zdecydowanie.

Należy sobie zdawać sprawę, że habilitacja to bardzo poważny egzamin życiowy, a do jego zdania, obok solidnej wiedzy, potrzeba dużej wytrzymałości, przede wszystkim psychicznej. To również swego rodzaju selekcyjne sito, przez które nie wszyscy przechodzą.

Tabela 1. Porównanie czynników określających efekty doktoratu i habilitacji

Lp.	Czynnik	Specyfika	
		doktorat	habilitacja
1.	odpowiedzialność	podzielona	pełna
2.	znajomość przedmiotu badań	niepełna	pełna
3.	dorobek publicystyczny	mały	znaczący
4.	doświadczenie dydaktyczne	niewielkie	znaczące
5.	zasięg przedmiotowy rozprawy	ograniczony	znaczący
6.	efekt poznawczy rozprawy	wystarczający	znaczący
7.	rozpowszechnienie rozprawy	ograniczone	pełne (druk)
8.	kontrola umiejętności przekazu informacji	nieformalna	formalna wykład habilitacyjny
9.	zakres uzyskanych uprawnień	znikomy	pełny
10.	możliwości awansowe	ograniczone	pełne

Źródło: R. Kolman, *Zdobywanie wiedzy. Poradnik podnoszenia kwalifikacji*, Bydgoszcz-Gdańsk 2004, s. 196.

²⁰ Tamże, s. 17.

²¹ R. Kolman, *Zdobywanie wiedzy...*, op. cit., s. 195.

Pomyślnie obroniona rozprawa habilitacyjna daje upoważnienie do prowadzenia samodzielnych badań naukowych oraz do kierowania pracami doktorskimi. O rozprawie habilitacyjnej możemy mówić tylko wówczas, gdy wnosi ona wkład do nauki. Skala tego wkładu może być różna, a tym samym różna wartość samej pracy. Do jej zakwalifikowania niezbędny jest fakt przejawiania indywidualnej twórczości. Za A. Chodubskim²² można przyjąć, że twórczość wyraża się w:

- nowych odkryciach naukowych (nowe odkrycie jest wówczas naukowe, gdy wiąże się z zasobem już znanym, przez powiązanie przyczynowości i następstwa; odkrycie nieuzasadnione naukowo jest wynalazkiem, a te były nieraz dziełem ludzi nieumiejących ani pisać, ani czytać);
- usystematyzowaniu przedmiotu i nadaniu mu formy dyscypliny naukowej;
- twórczym wykorzystaniu osiągnięć innych dziedzin.

Ponieważ przygotowanie rozprawy habilitacyjnej wymaga pewnej perspektywy naukowej w odniesieniu do tematu, habilitant – zgodnie z zaleceniami wielokrotnie już tu przywoływanego A. Chodubskiego²³ – powinien posiadać gruntowną wiedzę o swojej dyscyplinie i naukach pokrewnych, gruntownie poznać metody badawcze właściwe dla uprawianej dyscypliny, a ponadto być zorientowanym w bieżącym piśmiennictwie. Praca habilitacyjna powstaje w wyniku samodzielnego działania pracownika naukowego. Dla nauczyciela akademickiego, w obecnym stanie prawnym, jest podstawowym warunkiem awansu zawodowego (objęcia stanowiska profesora nadzwyczajnego) i naukowego (uzyskania w perspektywie tytułu naukowego profesora).

Sądy i założenia obniżają wartość naukową każdej pracy, w tym zwłaszcza habilitacyjnej. Opracowując rozprawę habilitacyjną, należałoby dążyć do uogólnień. Jakkolwiek paradoksalnie by to nie zabrzmiało, racjonalne przesłanki na tym poziomie nie zawsze są wystarczające, coraz większe znaczenia ma instynkt, intuicja, a także uczucia. Realizacja dążeń naukowych uzależniona jest bowiem od bogatej wyobraźni oraz wytrwałości w myśleniu. Istotne znaczenie ma przy tym wiara, że to, do czego się dąży, ma sens i jest realne²⁴.

W tym kontekście pojawia się określenie dysertabilności rozprawy naukowej. Rozprawa jest dysertabilna, jeżeli spełnia warunki niezbędne do nadania stopnia naukowego. Do warunków dysertabilności rozprawy doktorskiej za R. Kolmanem²⁵ zalicza się przede wszystkim:

- nowość tematyki lub nowość metodyki badawczej;
- rozwiązanie podjętego zagadnienia naukowego w sposób odpowiedni do współczesnego stanu wiedzy;
- przedstawienie teoretycznych aspektów rozpatrywanego zagadnienia.

Jeżeli przyjmiemy, że doktorat jest synonimem samodzielności w badaniach naukowych, to może on być nadany za rozwiązanie elementu problemu naukowego. Rozprawa doktorska musi dotyczyć problemów poznawczych lub związanych z nimi pro-

²² A. Chodubski, *Wstęp do badań...*, op. cit., s. 101.

²³ Tamże, s. 101.

²⁴ Tamże, s. 102.

²⁵ R. Kolman, *Zdobywanie wiedzy...*, op. cit., s. 225.

blemów metodologicznych. To z kolei pozwala na sformułowanie ogólnej zasady, zgodnie z którą warunkiem dysertabilności rozprawy doktorskiej jest jej związek z problemem poznawczym lub metodologicznym, bezpośrednio lub pośrednio wpływającym ze stanu wiedzy. Jeżeli ten warunek nie jest spełniony, nie powinno się nadawać stopnia naukowego²⁶. Natomiast podstawowym warunkiem dysertabilności rozprawy habilitacyjnej jest wypracowanie znaczącego osiągnięcia naukowego w uprawianej dziedzinie, wykazującego:

- oryginalność rozwiązania;
- odpowiednio duży zasięg wykorzystania;
- pierwiastki rozwojowe dla tej dziedziny stanowiące bazę wyjściową do dalszych badań pogłębiających problematykę²⁷.

W. Leszek²⁸ zaznacza, że zadanie dysertacyjne powinno posiadać znaczne prawdopodobieństwo sukcesu naukowego, a sukces ten powinien być osiągalny w dającym się przewidzieć czasie, w warunkach organizacyjnych i materialno-technicznych, istniejących lub możliwych do określenia i wytworzenia. Zadanie to może być wyprowadzone drogą zwykłych reguł wnioskowania z potwierzonego aktualnego stanu wiedzy. Jego geneza jest zrozumiała dla każdego znającego ten stan wiedzy oraz generujący go problem badawczy. Zadanie dysertacyjne dla podejmującego je badacza powinno być atrakcyjne ze względu na szansę sukcesu formalnego, ale przede wszystkim ze względu na walory poznawcze. Powinno dawać szansę zastosowania nowych (odmiennych) metod badawczych i uzyskania rozwiązań nieopisywanych w piśmiennictwie. Dla problemu, z którego się wywodzi, powinno być zadaniem ważnym, gdyż zadania uzupełniające, peryferyjne, szybko tracą aktualność poznawczą, co utrudnia kontynuowanie badań po uzyskaniu stopnia naukowego. Poza tym zadania takie nie pozwalają na prowadzenie wszechstronnych badań.

Podsumowując rozważania przedstawione w tym artykule, można skonstatować, że o ile magistrant, a tym bardziej licencjat, powinien podejmować tylko pewne określone zagadnienie lub nawet jego wąski wycinek, a doktorant powinien ujmować problem kompleksowo, o tyle habilitant powinien – na szerokim tle danej dziedziny wiedzy – wypełnić istniejące luki lub też tworzyć nowe odgałęzienia tej wiedzy. Twórczość magistranta charakteryzować się ma pomysłowością w wykonawstwie, doktoranta umiejętnością ustawienia problemu, doboru materiału, metody opracowania i interpretacji, natomiast habilitanta – twórczym wkładem do rozwoju danej gałęzi wiedzy.

DEGREE THESES AND DISSERTATIONS

Summary

The article begins a series of several publications devoted to practical knowledge that may be useful while working on degree theses and dissertations. They are written in order to gain pro-

²⁶ W. Leszek, *Doktorat jako etap...*, op. cit., s. 21.

²⁷ R. Kolman, op. cit., s. 226.

²⁸ W. Leszek, op. cit., s. 19-20.

fessional qualifications (bachelor's, engineer's and master's theses) or to earn an academic degree (PhD and habilitation degree).

A master's thesis, or a bachelor's one in particular, is a task during which, while solving it, the candidate is expected to demonstrate the scope of knowledge acquired during studies, his/her familiarity with specialist literature, ingenuity and inquisitiveness while solving the problem. In fact, what the candidate needs to do is to fill the scope of the thesis as defined by the supervisor with his/her own ingenuity.

As regards a PhD dissertation, the most significant actions of a PhD candidate include an ability to define a problem, selection of research material and choice of the most appropriate method of presentation. A PhD candidate does not have to contribute much new to science. However, he/she should demonstrate an ability to accurately formulate a research problem and to select the methods enabling its solution. A dissertation is a habilitation one only when it provides creative input into science.

Key words: *graduate theses, scientific dissertations, academic degrees and titles*

Artykuł recenzował: prof. dr hab. Bogdan M. SZULC